

Metodické doporučení k primární prevenci
rizikového chování u dětí a mládeže

Příloha č. 5

TÝRANÉ, ZNEUŽÍVANÉ A ZANEDBÁVANÉ DÍTĚ VE ŠKOLE – DOPORUČENÉ POSTUPY PRO PRACOVNÍKY ŠKOL

MSMT-3262/2024-1

Autoři: Kateřina Blažková, Roman Petrenko a kol.
Rok vydání: 2024

Úvod

Příloha č. 5 vychází z příručky Nadace Sirius **Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole**¹ – doporučené postupy pro pracovníky škol, která popisuje, jak z pozice školy rozpoznat žáky² ohrožené násilím v blízkých vztazích, týráním, zneužíváním a zanedbáváním, jak jim pomoci a komu a jak situaci oznámit. Zaměřuje se zejména na situace, které škola již nemůže řešit s rodinou, ale je potřeba je oznámit na OSPOD či Policii ČR.

Dokument dále vychází z **Karty KID**³ a jejích doprovodných metodických materiálů organizace Society for All (SOFA), které jsou nástrojem sjednocujícím indikátory špatného zacházení s dětmi a popisují postupy odborníků pracujících s dětmi v případě jejich akutního nebo chronického ohrožení. Metodické materiály, které na Kartě KID navazují, přinášejí zejména bližší vodítka v postupech týkajících se identifikace a podpory chronicky ohrožených dětí. Jedná se o žáky, u kterých péče rodičů (či jiné osoby odpovědné za výchovu)⁴ nenaplnuje veškeré jejich potřeby, ale nejedná se o situaci vyžadující podání oznámení na OSPOD nebo Policii ČR (případně státní zastupitelství).

Karta KID⁵ nabízí srozumitelná kritéria identifikace ohrožení a možnosti podpory ohrožených dětí, příručka Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole jde do větších detailů při popisu postupů na úrovni školy a při podávání oznámení na OSPOD či Policii ČR.

Cílem této přílohy je přinést praktické informace, které pomohou pracovníkům škol zvolit správný postup v případech ohrožení dítěte. Je výňatkem nejdůležitějších informací ohledně detekce ohrožených dětí, postupů na úrovni školy a spolupráce s OSPOD a Policíí ČR. V jednotlivých pasážích odkazujeme na zmiňovanou příručku, Kartě KID a další materiály, které se dané problematice věnují detailněji.

Tato příloha nahrazuje bývalé dvě přílohy Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, a to přílohu č. 5 „Syndrom CAN“ a přílohu č. 20 „Domácí násilí“.

Součástí tohoto dokumentu jsou tři přílohy (šablony, do kterých je možné psát):

- Praktická šablona 1 – Oznámení na OSPOD (Žádost o prošetření podle § 10 zákona č. 359/1999 Sb).
- Praktická šablona 2 – Oznámení na Policii ČR (Oznámení o podezření z možného spáchání trestného činu).
- Praktická šablona 3 – Seznam regionálních odborníků.

¹ www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/prirucka-can-pro-skoly.pdf

² V materiálu používáme termín žák/dítě a pro potřeby materiálu je užíváme jako synonyma (výraz se kryje ve významu občanskoprávním a z pohledu školské legislativy).

³ www.societyforall.cz/karta-kid-pro-skoly

⁴ V materiálu používáme termín rodič/rodiče, pod který pro zjednodušení zahrnujeme i jiné osoby odpovědné za výchovu (např. pěstouny).

⁵ Na www.kartakid.cz je mj. videokurz zabývající se včasnou identifikací ohroženého dítěte.

Definice

„Násilí je čin namířený proti druhému člověku, který mu má ublížit, způsobit bolest, zastrašit ho nebo ponížit, aby jednal proti své vůli, respektive aby nejednal podle své vůle.“ (Per Isdal, 2000).

Násilí, které zažívá dítě doma ze strany svých blízkých či jako svědek na svých blízkých, je specifickou kategorií dětského traumatu. Světová zdravotnická organizace definovala násilí mezi rodiči jako formu psychického týrání dětí. Mnohé výzkumy potvrdily, že u těchto dětí dochází k projevům, jako by byly samy obětí násilí. Je jedno, zda je dítě přímou obětí, či svědkem násilí, dopady jsou srovnatelné. V raných fázích vývoje, kdy se dětský mozek teprve vyvíjí, mohou tyto události zásadně přispět k rozvoji traumatu a negativně ovlivnit celkový vývoj dítěte, zejména pak rozvoj jeho kognitivních, sociálních a emočních dovedností. Proto hovoříme o tzv. vývojovém traumatu, jehož specifikem také je, že dítěti ubližují osoby, na jejichž péči je závislé, které ho mají ochraňovat a zajišťovat mu podporu a bezpečí. Tento rozpor způsobuje v dítěti velký zmatek a neumožňuje mu si vytvářet zdravé vztahové vzorce chování.

Formy násilí, kterými může být dítě ohroženo

Násilí, kterým je dítě ohroženo, může mít různé formy: fyzické, psychické, ekonomické a sociální násilí, zanedbávání, sexuální zneužívání, latentní násilí a digitální násilí (kybernásilí). Dítě může být současně ohroženo více formami násilí. Děti mohou být ohroženy násilím mezi osobami žijícími ve společné domácnosti (případně mezi bývalými partnery) v takové míře, jako by samy byly přímou obětí.

Znaky ohrožení upozorňující na to, že dítě může být ohroženo násilím v blízkých vztazích

Následující kategorizace slouží pro lepší představu o možných symptomech a projevech násilí. S některými z uvedených znaků ohrožení se můžeme setkat u více forem násilí, znaky se mohou různě prolínat, případně nás mohou upozornit na jiné obtíže, se kterými se žák potýká.

Fyzické znaky špatného zacházení

- Poranění na kůži (modřiny, šrámy, řezné rány, škrábance, popáleniny, otoky, lysiny), obzvláště vyskytují-li se opakovaně nebo na neobvyklých místech.
- Zranění neodpovídající poskytnutému vysvětlení jejich vzniku.
- Nošení oblečení neodpovídajícího povětrnostním podmínkám za možným účelem zakrytí zranění.
- Poranění v oblasti intimních partií projevující se např. problémy se sezením na židli nebo při pohybových aktivitách.
- Časté bolesti břicha a nevolnost.
- Náhlá změna váhy.
- Časté bolesti hlavy.
- Těhotenství dívek mladších 15 let.
- Neléčené zdravotní problémy a zanedbání potřebné zdravotní péče.
- Špatný celkový fyzický stav.
- Chronicky hladové, unavené nebo apatické dítě.
- Zanedbaná hygiena těla a oděvu.

Znaky špatného zacházení projevující se v chování dítěte

- Na dítě vykazující neobvyklé nebo výchovně náročné chování je potřeba pohlížet především jako na dítě, které může být v obtížné situaci a potřebuje naši pozornost a pomoc.
- Sdělení dítěte o špatném zacházení.
- Opakovaný kresebný, psaný či herní projev zobrazující násilí či zneužívání, popř. další projevy špatného zacházení.
- Častá neomluvená nebo nedůvěryhodně zdůvodněná nepřítomnost dítěte ve škole.
- Významná a nevysvětlitelná opoždění ve fyzickém, emocionálním nebo duševním vývoji dítěte.
- Neobvyklé změny v chování (např. náhlý pokles vzdělávacích výsledků, nervozita, deprese, stažení se, hyperaktivita, snížená pozornost, apatie, častá únava, agresivita, pomočování).
- Konzumace návykových látek, nadměrné užívání technologií, hazardní hraní a další projevy závislostního chování.
- Sebepoškozování nebo sebevražedné chování či tendence, ubližování druhým či zvířatům.
- Nekonzistentní nebo nepravděpodobné vysvětlení zranění či neschopnost vzpomenout si na jeho příčinu.
- Neochota jít domů a/nebo ostražitost či strach z rodičů nebo osob, se kterými dítě sdílí domácnost.
- Neobvyklý strach z běžného fyzického kontaktu s dospělými a/nebo vrstevníky.
- Věku neodpovídající sexuální aktivita (např. dotýkání se intimních partií dospělých, tření pohlavních orgánů o dospělé, nadměrná masturbace, promiskuita).
- Špatná péče o sebe či zanedbaná osobní hygiena.
- Vlastnění drahých dárků či peněz nedůvěryhodného původu (např. „dostal/a jsem to od kamaráda“).
- Nápadnosti ve stravovacích návycích (odmítání jídla či přejídání).
- Předčasné převzetí pečovatelské role, snaha chránit ostatní rodinné příslušníky.
- Nedůvodný pobyt v domácnosti nebo v jiných prostředích v době, kdy má být ve škole.

Znaky rizikového chování pečujících osob

- Nezabezpečování základních potřeb dítěte (strava, oblečení, osobní hygiena, spánek, dohled nad dítětem) v míře, která přímo ohrožuje dítě.
- Nevhodné chování k dítěti (používání fyzických trestů, vyhrožování, zastrašování, nadávání, křik, ponižování atp.).
- Vysvětlení ohledně zranění dítěte či jeho fyzického stavu je nedůvěryhodné a povaha zranění naznačuje, že dítě může být bezprostředně ohroženo.
- Osoba zajišťující péči o dítě je aktuálně pod vlivem alkoholu a/nebo drog či její fyzický a/nebo duševní stav negativně ovlivňuje její schopnost dohlížet na dítě, chránit ho a poskytovat mu péči.
- Násilí mezi rodiči či osobami, které s dítětem sdílejí společnou domácnost.
- Nápadně ochranné a omezující chování a zvýšená snaha o kontrolu nad tím, co dítě dělá nebo s kým je.
- Výchovné metody zahrnující kruté nebo nedůstojné chování vůči dítěti (např. zavírání do sklepa, odpírání přístupu do domácnosti, dítě je nuceno jíst ze země atp.)

V jakých situacích si můžeme více všimnout projevů ohrožených dětí

Projevů ohrožených dětí si můžeme více všimnout ve specifických situacích, ve kterých je dobré pozorovat projevy chování a fyzické znaky svědčící o ohrožení dítěte. Ze zkušeností odborníků vyplývá, že je vyšší šance si během nich všimnout, že dítě může být ohroženo či že ho něco trápí. Všimnout si ohroženého dítěte můžeme **během preventivních programů a tematicky zaměřené výuky, na školních výletech** (případně i pravidelná neúčast na mimoškolních aktivitách může být určitým signálem). Můžeme si všimnout, zda jsou děti oblečené úměrně ročnímu období, zda se např. vyhýbají **převlékání nebo tělesné výchově**. Signálem může být i to, zda dítě chodí do školní jídelny, jaké jsou jeho **stravovací návyky**, zda mívá svačiny apod. Dalšími signály mohou být **přehnaná emoční reakce** na špatnou známku, **přístup dítěte k výzvam** či **vyrovnávání se s neúspěchem**. Důležitým znakem jsou obecně **změny projevující se v chování žáka**. Na projevy a způsob komunikace se můžeme zaměřit během hodin i přestávek.

Detailnější popis, ve kterých situacích si můžete více všimnout projevů ohrožených dětí, naleznete v příručce *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole v kapitole č. 2 Symptomy jednotlivých forem násilí*.

Doporučený postup ve škole při podezření na týrané, zneužívané a zanedbávané dítě

Situace ohrožení dítěte můžeme pro lepší představu rozdělit dle toho, zda vyžadují, nebo nevyžadují podání oznámení příslušnému orgánu.

- **Oznamujeme na Policii ČR⁶ (a zároveň informujeme OSPOD)**
- **Oznamujeme na OSPOD**
- **Neoznamujeme a pracujeme s rodinou a žákem**

I v případech, ve kterých podáváme oznámení, je potřeba poskytovat žákovi podporu.

Každá škola by měla mít pro případ závažných zjištění týkajících se bezpečí žáků (či podezření na taková zjištění) vypracovaný plán, kdo má v danou chvíli jaké kompetence a povinnosti.

Doporučené postupy při chronickém a akutním ohrožení

Uvádíme dva postupy podle toho, zda se jedná o **chronické** ohrožení dítěte, nebo o **akutní**.

Chronické ohrožení je takové ohrožení, u kterého zvažujeme, jestli v danou chvíli podat oznámení (na OSPOD či na Policii ČR). Situace nevyžaduje okamžité zajištění bezpečí dítěte, ochranu jeho života a zdraví.

Akutní ohrožení je okamžité ohrožení bezpečí, zdraví, života či důstojnosti dítěte, které je potřeba řešit bezodkladně.

⁶ Rovnocennou variantou je podat oznámení na státní zastupitelství.

Jak postupovat při ohrožení dítěte?

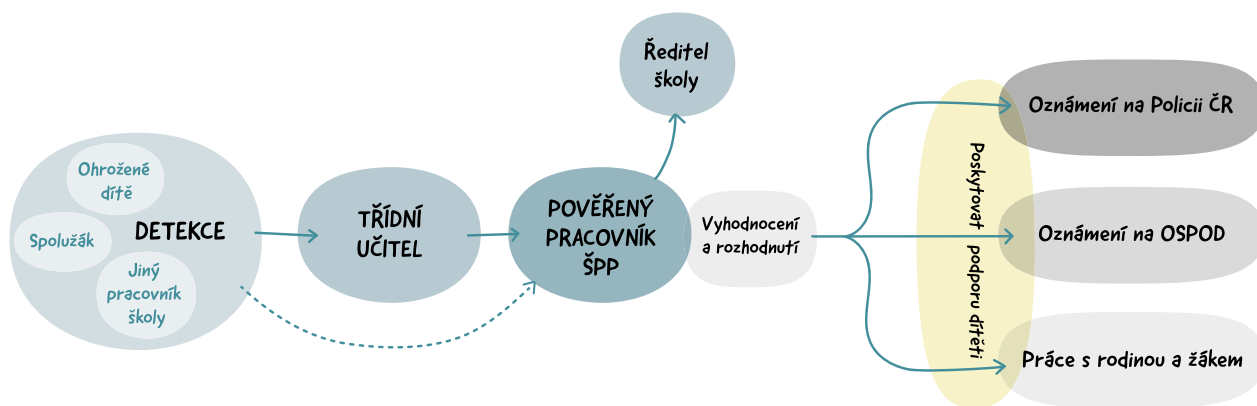

Schéma č.1 – Postup školy v situaci ohrožení dítěte

- 1. Pracovník školy**, který má podezření na ohrožení dítěte nebo se mu dítě (případně spolužák dítěte) svěřilo, se obrátí na třídního učitele a předá mu veškeré potřebné informace. V odůvodněných případech (např. nepřítomnost třídního učitele, nedůvěra žáka v třídního učitele) je možné obrátit se přímo na pověřeného pracovníka školního poradenského pracoviště.
- 2. Třídní učitel** se obrátí na pověřeného pracovníka školního poradenského pracoviště, předá mu informace, které zakládají podezření z týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte, a spolu situaci zkonzultují. Je vhodné, pokud se prvotního předání informace účastní také pracovník, kterému se dítě svěřilo nebo který ohrožení zpozoroval (aby byly informace předány v autentické podobě).
- 3. Pověřený pracovník školního poradenského pracoviště** na základě získaných informací a rozhovoru s žákem vyhodnotí, zda se jedná o situaci vyžadující podání oznámení na OSPOD, oznámení na Policii ČR, nebo intervenci školy, stanoví další postup a při vhodné příležitosti o něm informuje ředitele školy⁷. V případě potřeby doporučujeme situaci dítěte v obecné rovině konzultovat s pracovníkem OSPOD nebo pracovníkem organizace, která se věnuje podpoře ohrožených dětí. Pokud do komunikace zatím nebyl zapojen třídní učitel, informuje pověřený pracovník i jeho.
 - 4a) SITUACE VYŽADUJÍCÍ PODÁNÍ OZNÁMENÍ:**
 - v případě, že situace dítěte bude vyhodnocena jako ohrožující zdraví a vývoj dítěte, podá škola oznámení na OSPOD nebo Policii ČR a zároveň žákovi poskytuje podporu (ideálně ve spolupráci s OSPOD a dalšími podpůrnými službami).
 - 4b) SITUACE VYŽADUJÍCÍ INTERVENCI ŠKOLY:**
 - v případě, že situace dítěte nebude vyžadovat podání oznámení na OSPOD ani Policii ČR, škola poskytuje žákovi podporu s cílem zlepšení situace a zabránění eskalace potíží. Možnosti podpory ohroženého dítěte popisuje Karta KID⁸. Spolupráci s rodinou by škola měla průběžně vyhodnocovat. Pokud se situace žáka nelepší (či eskaluje) nebo pokud rodiče ztratí motivaci ke spolupráci a neplní dojednané dohody, je namístě zhodnotit, zda škola vyčerpala své možnosti řešení žákovy nepříznivé situace a zda nenastal okamžik, kdy je nutné podat oznámení na OSPOD.

⁷ K vyhodnocení míry ohrožení dítěte je možno použít např. doprovodný materiál ke KID Kartě – Metodiku pro mapování ohrožení a potřeb dítěte.

⁸ Metodika včasné identifikace a podpory ohroženého dítěte – Doporučení a postupy pro pedagogické a nepedagogické pracovníky škol, školských zařízení. Jedná se např. o pomoc při zajištění obědů, doučování, zprostředkování informací a kontaktů na odborníky nebo organizace, které by pomohly řešit situaci ohroženého dítěte.

Jak postupovat při akutním ohrožení?

1. Je potřeba zajistit bezpečí dítěte, v případě potřeby poskytnout první pomoc a zajistit lékařskou péči prostřednictvím rychlé záchranné služby (řeší jakákoliv dospělá osoba ve škole).
2. Jakmile je dítěti zajištěno bezpečí, informuje ten, kdo se o situaci dozvěděl, pověřeného pracovníka školního poradenského pracoviště (pokud to není možné, pak jiného pracovníka ŠPP) a třídního učitele dítěte.
3. Kontaktovat Policii ČR⁹ a OSPOD a informovat o situaci ředitele školy (řeší ideálně pověřený pracovník ŠPP, v případě jeho nedostupnosti jakákoliv dospělá osoba ve škole).
4. V případě, že byly incidentu ohroženy přítomny jiné děti, je nutné zajistit jejich bezpečí a psychickou podporu.

K předávání informací mezi pracovníky školy zapojenými do řešení případů ohrožených dětí by mělo docházet ideálně na místě, kde nejsou jiné osoby a pracovníci nebudou rušeni.

V příručce *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole* v kapitole č. 3 *Doporučený postup ve škole* naleznete bližší informace k tomu, proč má škola nejprve sama podporovat děti, u kterých je shledána péče rodičů jako nedostatečná; co lze dělat, pokud máme ve škole jiný názor na to, zda situaci ohlásit (nebo zda ji ředitel školy zakáže ohlásit); zda se má škola angažovat v konfliktních rozvodech rodičů apod.

⁹ Rovnocennou variantou je podat oznámení na státní zastupitelství.

Příklady situací a popis opatření, která je potřeba přijmout

Pro zpřehlednění obsahuje tabulka níže výčet nejčastějších situací, se kterými se pracovníci školy mohou setkat. Tabulka slouží jako vodítko, co v takové situaci dělat. Podrobnější popis postupů je uveden v příručce *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole v kapitole č. 3 Doporučený postup ve škole*. Ve všech uvedených příkladech ohrožení je zároveň nutné dítěti poskytnout adekvátní formu podpory.

Příklad situace			Opatření
Dítě přijde do školy zraněné následkem násilí ze strany blízkých osob.	Akutní ohrožení zdraví či důstojnosti dítěte.	Nutné řešit okamžitě.	Volat na PČR (linku 158) a OSPOD, případně přivolat RZS ¹⁰ .
Pracovník školy je svědkem násilí ze strany blízkých osob (např. napadnutí ze strany rodiče).	Akutní ohrožení zdraví či důstojnosti dítěte.	Nutné řešit okamžitě.	Zajistit bezpečí dítěte a volat na PČR (linku 158), případně přivolat RZS.
Dítě odmítá jít ze školy domů (má strach).	Akutní ohrožení dítěte.	Nutné řešit okamžitě.	Volat na OSPOD ¹¹ (dítě má také možnost se na OSPOD obrátit samo).
Dítě se svěří, že bývá opakovaně svědkem domácího násilí či násilí mezi blízkými osobami.	Chronické ohrožení dítěte, které nabylo intenzity pro oznámení.	Řešit v nejkratší možné době.	Písemné oznámení na OSPOD podat v rámci nejbližších dnů.
Dítě je zanedbané, zanedbání ohrožuje jeho zdraví a zdravý vývoj (jsou zanedbány jeho základní potřeby jako jídlo, spánek, hygiena, důstojnost).	Chronické ohrožení dítěte, které nabylo intenzity pro oznámení.	Řešit v nejkratší možné době.	Písemné oznámení na OSPOD podat v rámci nejbližších dnů.
Péče rodičů o dítě je nedostatečná, ale jedná se o situaci, ve které je možné rodině a dítěti nabídnout podporu/pomoc, např.: - dítě nemá pomůcky, - dítě nemá svačiny, - dítě má neomluvené absence, - dítě chodí špinavě oblečené, - dítě chodí nemyté, - rodiče se vyhýbají komunikaci se školou, - rodiče se nezajímají o dítě.	Chronické ohrožení dítěte, které zatím nenabylo intenzity pro oznámení.	Dlouhodobá práce a podpora.	Nejprve intervence a podpora ze strany školy a služeb pro děti a rodinu – pokud intervence nezafungují, situace se nezlepší, někdy naopak eskaluje a zanedbání dítěte má vliv na jeho zdraví a zdravý vývoj – písemné oznámení na OSPOD.

¹⁰ Rychlá záchranná služba, linka 155.

¹¹ Pokud by situace nastala mimo úřední hodiny OSPOD, je nutné volat PČR, která má kontakt na pohotovostní telefon OSPOD a pracovníka OSPOD tak přivolá.

¹² Jedná se o Službu kriminální policie a vyšetřování (SKPV). Jednotlivá oddělení působí v rámci krajských ředitelství Policie ČR a jejich územních odborů. Kontakty na krajská ředitelství a územní odbory jsou k dispozici na www.policie.cz/clanek/utvary-s-uzemne-vymezenou-pusobnosti-794179.aspx.

Komunikace v případech ohrožení dítěte

Komunikace je základním nástrojem pro řešení problémů ve škole. Zásadně ovlivňuje porozumění situacím, při správném používání podporuje spolupráci všech zúčastněných stran a vede k vytváření bezpečného prostředí, které je nezbytné pro efektivní prevenci i řešení náročných situací.

Jak komunikovat s dítětem podle Karty KID¹³

CO DĚLAT:

- Pokud s vámi chce dítě mluvit, udělejte si čas a najděte prostředí, kde budete mít klid a nebudete vyrušováni.
- Naslouchejte a nechte dítě vysvětlit, co se děje nebo dělo, vlastními slovy.
- Ujistěte dítě, že jeho/její emoce (či jejich absence) jsou v pořádku.
- Ujistěte dítě, že je v pořádku, že s vámi chce mluvit, a obecně dítě ujistěte, že nikdo nemá nikomu ubližovat.
- Poskytněte dítěti podporu v tom smyslu, že informacím, které sděluje, věříte.
- Reagujte klidně a věcně. I když je příběh, který vám dítě vypráví, obtížný, je důležité vyjadřovat klid a podporu.
- Respektujte soukromí dítěte, jeho/její tělesnou integritu a důstojnost.
- Zeptejte se dítěte, jestli se cítí doma v bezpečí. Pokud sdělí, že ne, považujte toto sdělení za bezprostřední ohrožení dítěte.
- Omezte počet lidí, se kterými sdělíte informace – oslovte pracovníka, jehož úkolem je koordinace ochrany dětí ve škole (pracovník školního poradenského pracoviště nebo zástupce vedení školy). Hlavním kritériem sdílení informací je nejlepší zájem dítěte – tzn. informace je třeba sdílet proto, aby mohla být dítěti poskytnuta adekvátní podpora, nikoliv proto, že některý z pracovníků potřebuje zmenšit svůj pocit úzkosti či nejistoty.
- Vysvětlete dítěti, že musíte informace o jeho ohrožení předat dalším odborníkům, aby mu bylo možné pomoci.
- Vysvětlete dítěti, co se bude dít dál.
- Pravdivě odpovězte na všechny otázky, které vám dítě položí (pokud znáte odpovědi).

¹³ Text je přejatý z doprovodného materiálu ke Kartě KID s názvem Metodika včasné identifikace a podpora ohroženého dítěte (příloha č. 1 Základní doporučení pro komunikaci s dítětem).

CO NEDĚLAT:

- Neslibujte dítěti mlčenlivost dříve, než s vámi bude mluvit (je možné, že zjištěné informace budete muset nahlásit dále).
- Netlačte na dítě, nesnažte se zjišťovat podrobnosti nebo zajišťovat důkazy.
- Nekritizujte rodiče / pečující osobu, byť by z vyprávění dítěte vyplývalo, že jeho/její chování je zavrženíhodné.
- Neslibujte dítěti, že se jeho situace bezprostředně zlepší. Následné kroky mohou být pro dítě zátěžové.
- Nenavádějte dítě k tomu, aby se samo postavilo nevhodnému chování rodiče / pečující osoby.
- Nekonfrontujte se zjištěnými informacemi rodiče / pečující osoby, může to dítěti způsobit větší újmu.
- Nebagatelizujte problém, se kterým se vám dítě svěřilo, přestože se nejedná o jeho ohrožení.
- Nenuťte dítě se svlékat. Nepořizujte žádné obrazové nebo zvukové záznamy.
- Neberte dítě s sebou domů.

Každé svěření dítěte je vhodné ocenit, např. Slovy: „Děkuji, že mi to říkáš,“ či „Vážím si toho, že se mi s tím svěřuješ.“

Pokud neznáte odpověď na některou ze žákových otázek, přiznejte to raději, než abyste řekli něco, co není pravda. Můžete se s žákem domluvit, že odpověď na jeho otázku zjistíte.

Pro praktický nácvik komunikace s dítětem existují pro pracovníky škol různé kurzy či webináře¹⁴.

V příručce *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole* v kapitole č. 4 *Komunikace* jsou uvedeny informace a praktické rady týkající se komunikace s rodiči, spolužáky nebo s dalšími pracovníky ve škole.

¹⁴ Kurzy na toto téma nabízí např. Národní pedagogický institut ČR a řada dalších vzdělavatelů.

Spolupráce školy s OSPOD a Policíí ČR

Škola má povinnost oznámit podezření na týrání, zneužívání či vážné zanedbávání dítěte.

Oznamovací povinnost je upravena dvěma právními předpisy, které dávají škole povinnost učinit oznámení buď na OSPOD, nebo Policii ČR.

- a. **OSPOD¹⁵: Oznamovací povinnost, kterou je nutné splnit dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, je uložena vybraným subjektům, mj. školám a školským zařízení. Škola tedy musí v případě podezření na ohrožení dítěte OSPOD informovat. Škola musí tuto povinnost podle zákona splnit „bez zbytečného odkladu poté, co se o takovéto skutečnosti dozví.“**

Tento zákon také upravuje právo každého občana ohlásit podezření na ohrožené dítě. Každý občan je oprávněn upozornit OSPOD na ohrožení dítěte či nedodržování rodičovské odpovědnosti¹⁶. Jedná se o právo, nikoli povinnost občana (na rozdíl od školy).

- b. **Policie ČR¹⁷: Oznamovací povinnost dle trestních předpisů vzniká každé osobě, která se dozvěděla o páčání trestného činu (tedy nejenom vybraným subjektům)¹⁸. I v těchto případech však doporučujeme oznámení na Policii ČR podávat oficiálním způsobem jménem školy.**

Zodpovědnost za nastavení a dodržování správných postupů v rámci školy nese ředitel školy. Oznámení by měla zasílat osoba, která je kompetentní k realizaci koordinovaného postupu ohroženého dítěte (např. pracovník školního poradenského pracoviště) a kterou ředitel pověří. V případě nesplnění této povinnosti hrozí škole postih¹⁹.

Obecně platí, že je vždy lepší, pokud podáme oznámení, které se nepotvrdí, než pokud neoznámíme situaci dítěte, která se ukáže být ohrožující. Důležité je nezamlčovat podstatné informace a uvádět míru jistoty, s jakou je pracovník školy přesvědčen o jejich pravdivosti (např. že si je jistý tím, co viděl; nebo že jde o informaci, kterou má pouze zprostředkovaně). Pokud pracovník uvede do oznámení informace, které se následně ukážou jako nepravdivé, v případě, že jeho jednání nebylo záměrné, tak mu nehrozí žádný postih. Pouze pokud by pracovník školy záměrně uváděl nepravdivé informace, vystavoval by se riziku trestního stíhání.

Zároveň je důležité si připomínat, že pracovníci školy mohou být jediní, kdo si hrožení dítěte všimnou, a škola bývá často prvotním prostředím, které násilí v rodině dítěte odhalí nebo na něj má podezření. Proto je důležité všimnout si signálů možného ohrožení a jednat v zájmu a ochraně dítěte.

Kdy má škola kontaktovat OSPOD a kdy Policii ČR?

Rozhodnutí, zda se škola obrací na OSPOD, nebo na OSPOD a Policii ČR, vždy záleží na konkrétní řešené situaci. Pro zjednodušení můžeme rozlišit, že na OSPOD se škola obrací zejména v případech podezření na závažné zanedbávání dítěte. V případech podezření na

¹⁵ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 10, odst. 4.

¹⁶ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 7.

¹⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, obsahuje dvě důležitá ustanovení, a to § 367 Nepřekážení trestného činu a § 368 Neoznámení trestného činu. Obě ustanovení vyjmenovávají konkrétní trestné činy, kterých se týkají.

¹⁸ V případě trestných činů sexuálního zneužívání či týrání svěřené osoby postačí podezření ze spáchání těchto činů.

¹⁹ Otázce, jestli může pracovníkovi školy hrozit nějaký postih, se věnuje příručka *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, kapitola č. 5 Spolupráce školy s OSPOD a Policíí ČR*.

zanedbání dítěte, které škola vlastními silami nevyřešila (proběhly konzultace nebo případová setkání s rodiči, a situace se přesto nezlepšila), doporučujeme také podávat oznámení na OSPOD, který situaci blíže zmapuje.

Policii kontaktujeme v případě, že se domníváme nebo máme podezření, že někdo spáchal či páchá trestný čin. Doporučujeme však v takovém případě informovat vždy i OSPOD, že bylo podáno oznámení na Policii ČR (nebo že byla policie ze strany školy vyrozuměna telefonicky). Příslušní pracovníci tak mohou koordinovat své kroky a postupovat dále v zájmu dítěte.

Pokud se jedná o nahlášení trestného činu, oznamovací povinnost je splněna ohlášením na Policii ČR. V takovém případě nestačí podat oznámení jen na OSPOD s tím, že OSPOD podá oznámení na Policii ČR místo školy.

Pokud si škola není jistá, komu oznámení podat, doporučujeme konzultovat konkrétní případ (v obecné rovině, bez uvedení jména) s pracovníkem OSPOD. Pro nastavování postupů a podporu vzájemné spolupráce jsou vhodná vzájemná pravidelná setkávání mezi pracovníky škol, místně příslušným OSPOD a zástupci Policie ČR.

Musí mít škola nějaké důkazy?

Pracovníci školy určitě neshánějí žádné důkazy o tom, že je jejich podezření na ohrožení dítěte pravdivé. Důležitou rolí pracovníků škol je všimnout si, že se dítěti děje něco špatného, a dle doporučených postupů následně jednat.

Jak podat oznámení na OSPOD?

Podle zákona je možné podat oznámení na OSPOD libovolnou formou, avšak nejvhodnější formou je písemné oznámení v elektronické nebo papírové podobě. Pokud se oznámení podává v elektronické podobě, je zapotřebí jej podat prostřednictvím datové schránky či prostřednictvím systému včasné intervence (pokud jej škola má). Písemně podané oznámení může škole sloužit jako důkaz splnění její oznamovací povinnosti. Doporučujeme si evidovat oznámení, která škola na OSPOD podala.

Zaslání e-mailu nedoporučujeme vzhledem k nižší ochraně osobních údajů a pravidlům GDPR.

Pokud škola podá oznámení v papírové podobě, může jej osobně doručit na podatelnu úřadu nebo zaslat poštou. Pro urychlení řešení situace dítěte je možné oznámení učinit telefonicky a následně jej na OSPOD zaslat v písemné podobě. Písemné sdělení musí odpovídat tomu telefonickému.

Jaké informace má oznámení na OSPOD obsahovat?

V úvodu oznámení je zapotřebí uvést identifikační údaje školy a identifikační údaje dítěte (jméno a příjmení, datum narození, trvalé a faktické bydliště, jména rodičů, pokud škola všechny tyto údaje zná). Pokud je škole známo, že v rodině žijí další děti, je žádoucí tuto informaci připsat.

Stěžejní část oznámení by měla obsahovat popis objektivních skutečností, které zakládají podezření na možné ohrožení dítěte, a to např. popis situací, které učitel či jiný pracovník viděl, popis chování dítěte či toho, co dítě sdělilo (a to popisným, nikoliv hodnotícím jazykem).

Škola není povinna „zajišťovat důkazy“ nebo „vyšetřovat“, zda se opravdu jedná o dítě týrané, zneužívané či zanedbávané, škola by ani neměla interpretovat sdělení dítěte a činit závěry (např. že pokud se dítě nějak projevuje, určitě je týráno rodičem). Je ku prospěchu věci, pokud je v oznámení co nejvíce konkrétních informací, které jsou škole známy a vztahují se k oznamovanému podezření. V oznámení je možné popsat, jak se žák projevuje a že jeho aktuální

stav má vliv na jeho vývoj do budoucna (je namístě uvést případné důsledky). Posouzení, zda se jedná o dítě týrané, zneužívané nebo zanedbávané, není úkolem školy, ale úkolem orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) nebo orgánů činných v trestním řízení.

Pokud škola podává oznámení na OSPOD v případech zanedbávání žáka, kdy s rodinou již komunikovala a domluvené kroky nevedly ke zlepšení situace, jsou informace ohledně dosavadní práce s rodinou a zatím realizované pomoci ze strany školy pro OSPOD nezbytné pro vyhodnocení situace a mohou přispět k usnadnění spolupráce školy a OSPOD. Do oznámení OSPOD v takovém případě popište, jaké kroky již škola učinila, jak fungovala spolupráce s žákem a jeho rodiči a jaké dopady měla zavedená opatření.

Vzor oznámení na OSPOD viz Praktická šablona 1 – Oznámení na OSPOD – Žádost o prošetření podle § 10 zákona č. 359/1999 Sb.

Lze se na OSPOD obrátit telefonicky?

Telefonická konzultace s pracovníkem OSPOD je určitě možná. Zástupce školy by měl případ konzultovat v obecné rovině, po telefonu by neměl sdělovat osobní ani citlivé informace, neměl by konkretizovat, o kterého žáka se jedná. V určitých případech může škola vyhodnotit, že je potřeba jednat rychle, a je možné učinit oznámení (o konkrétním dítěti) telefonicky. I v takovém případě je potřeba podat posléze oznámení písemně. V principu tedy platí, že oznamovací povinnost je nutné splnit vždy **písemně**.

Lze oznámení na OSPOD učinit anonymně?

Z důvodu oznamovací povinnosti, kterou škola má, není možné oznámení podat anonymně, ale vždy jménem školy. Jedině tak je možné doložit, že škola splnila svoji oznamovací povinnost.

Oznámení školy je součástí hlavní složky spisové dokumentace dítěte. Do té mají zákonní zástupci právo nahlédnout. Informace uvedené v oznámení mohou být klíčové a pracovníkům OSPOD slouží jako podklad pro další kroky (pro soudní řízení, pro spolupráci s Policií ČR apod.). Už ze samotné povahy informací obsažených v oznámení většinou vyplyne, že byly zjištěny ve škole.

Oznámení ale nemusí obsahovat jména konkrétních pracovníků školy (např. který pracovník s podezřením přišel, komu se dítě poprvé svěřilo atd.), doporučujeme však uvádět kontaktní osobu, na kterou se příslušné orgány mohou obrátit.

Anonymní oznámení na OSPOD mohou podat fyzické osoby (např. sousedé, příbuzní).

Kam podat oznámení na OSPOD?

Místně příslušným OSPOD je ten, v jehož správním obvodu má dítě trvalé bydliště, a na ten se škola primárně obrací. Pokud škola trvalé bydliště nezná (dítě má jiné faktické než trvalé bydliště), obrací se na OSPOD, v jehož správním obvodu dítě fakticky žije, tedy dle adresy, která je škole známá²⁰.

Mezi OSPOD funguje předávání informací, pokud tedy škola podá informaci na „nesprávný“ OSPOD, informace se neztratí, ale bude předána na odpovídající OSPOD (může však dojít k časové prodlevě).

²⁰ Místně příslušný OSPOD vede spisovou dokumentaci Om a celý případ koordinuje; OSPOD, který není místně příslušný (ale v jehož správním obvodu dítě fakticky žije), vede spisovou dokumentaci Nom, fakticky vykonává sociálně-právní ochranu a o všech krocích a zjištěních informuje místně příslušný OSPOD.

Může škola dostat informaci, jak bylo oznámení podané na OSPOD vyřízeno?

Škola jakožto oznamovatel má právo dozvědět se informaci, zda OSPOD shledal, či neshledal dítě za ohrožené (dle § 6 zákona č. 359/1999 Sb.), a to nejpozději do jednoho měsíce od podání oznámení. Je však nutné o tuto informaci požádat již v rámci oznámení.

Do oznámení na OSPOD proto doporučujeme vložit větu ve znění: „Žádám o informace podle § 10, odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb. zda OSPOD dítě shledal, či neshledal posuzovaným podle § 6 zákona č. 359/1999 Sb.“ Vzor oznámení v příloze (Praktická šablona 1) tuto větu obsahuje.

Jak podat oznámení na Policii ČR?

Oznámení na Policii ČR lze podat ústně nebo písemně na kterékoli služebně policii. Písemně lze podat oznámení v papírové nebo elektronické podobě prostřednictvím datové schránky (viz Praktická šablona 2 – Oznámení na Policii ČR).

Oznámení je možné zaslat také e-mailem, ale tuto formu vzhledem k nižší ochraně osobních údajů a pravidlům GDPR nedoporučujeme.

Z důvodu oznamovací povinnosti, kterou škola má, není možné oznámení podat anonymně, ale vždy jménem školy a mělo by obsahovat jméno kontaktní osoby. Písemně podané oznámení může škole sloužit jako důkaz splnění její oznamovací povinnosti. Doporučujeme si evidovat oznámení, které škola na Policii ČR podala.

V případě podezření ze spáchání trestného činu vůči dítěti je také možné kontaktovat Policii ČR telefonicky na linku 158. Linka 158 je propojena s návazným systémem pomoci, který je ihned automaticky aktivován. Telefonátem na linku 158 je založen případ, který musí být vždy prošetřen a je předán příslušným specialistům. Před telefonátem by si škola měla připravit identifikační údaje školy a základní informace o dítěti (jméno, bydliště) a co bylo zjištěno (důvod podezření).

V případech podezření ze sexuálního zneužití nebo týrání je možné kontaktovat přímo kriminální policii (jedná se o Službu kriminální policie a vyšetřování – SKPV). Jednotlivá oddělení Služby kriminální policie a vyšetřování působí v rámci krajských ředitelství Policie ČR a jejich územních odborů.²¹ Na těchto útvech pracují policisté specializující se na problematiku mravnosti a mládeže.

Doporučujeme informovat vždy i OSPOD, že bylo podáno oznámení na Policii ČR (nebo že byla policie ze strany školy vyrozuměna telefonicky). Příslušní pracovníci tak mohou koordinovat své kroky a postupovat dále v zájmu dítěte.

Jaké informace má oznámení na Policii ČR obsahovat?

Ve většině případů se škola na Policii ČR obrací telefonicky. Pokud však podává písemné oznámení, v úvodu je zapotřebí uvést identifikační údaje školy a identifikační údaje dítěte (jméno a příjmení, datum narození, trvalé a faktické bydliště, jména rodičů, pokud škola všechny tyto údaje zná).

Stěžejní část oznámení by měla obsahovat popis objektivních skutečností, které zakládají podezření z možného spáchání trestného činu. Příklady, jaké informace je možné uvést jako důvody pro podání oznámení, uvádíme v Praktické šabloně 2 – Oznámení na Policii ČR (Oznámení o podezření z možného spáchání trestného činu).

Oznámení nemusí obsahovat jméno podezřelého (může být podáno i na tzv. neznámého pachatele).

²¹ Kontakty na krajská ředitelství a územní odbory jsou k dispozici na www.policie.cz/clanek/utvary-s-uzemne-vymezenou-pusobnosti-794179.aspx.

Škola není povinná „zajišťovat důkazy“ nebo „vyšetřovat“, zda se opravdu jedná o spáchání trestného činu. Je ku prospěchu věci, pokud je v oznámení co nejvíce konkrétních informací, které jsou škole známy a vztahují se k oznamovanému podezření.

Může škola dostat informaci, jak bylo oznámení na Policii ČR vyřízeno?

Škola má právo být v souladu s ustanovením § 158 odst. 2 trestního řádu informována do jednoho měsíce o učiněných opatřeních ze strany Policie ČR. Je však nutné o tuto informaci požádat již v rámci oznámení.

Do oznámení Policii ČR proto doporučujeme vložit větu ve znění: „*Žádám, abych byl/a v souladu s ust. § 158 odst. 2 trestního řádu informován/a do jednoho měsíce o učiněných opatřeních.*“ Vzor oznámení na Policii ČR v příloze (Praktická šablona 2) tuto větu obsahuje.

Může škola sdělovat Policii ČR informace o žákovi telefonicky?

Jak uvádíme výše, v případě podezření ze spáchání trestného činu může škola Policii ČR kontaktovat telefonicky (např. prostřednictvím linky 158). Pokud však škola podává policii o žákovi více informací, měla by je poskytnout písemně, případně ústně při návštěvě policisty ve škole. Policie ČR školu může požádat o podání písemné zprávy. V praxi je běžné, že si Policie ČR telefonicky zjišťuje informace o žákově docházce do školy, případně o tom, zda se žák ve škole nachází. Informace jiného charakteru však není vhodné telefonicky sdělovat.

Vybrané otázky týkající se spolupráce školy s OSPOD a Policií ČR

V příručce *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole* v kapitole 5. *Spolupráce školy s OSPOD a Policií ČR* naleznete odpovědi na další otázky související se spoluprací školy s OSPOD a Policií ČR. Příručka se blíže věnuje např. **kompetencím pracovníků OSPOD, postupům** po obdržení oznámení a možnostem spolupráce. Dále přibližuje, co znamená, pokud je dítě zařazeno do **§ 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí** a je vyhodnoceno jako ohrožené. Příručka čtenáře seznamuje s tím, co je **případová konference, případové setkání a výchovná komise**, jaké jsou rozdíly mezi těmito nástroji a co by měla škola využívat při spolupráci s rodinou. Kapitola se také blíže věnuje **spolupráci s policií** a mimo jiné také otázce, zda mohou být pracovníci předvoláni k výslechu.

Péče o profesní a osobní wellbeing

Práce ve škole je velmi náročná a výzkumy²² potvrzují, že učitelská profese s sebou přináší nadměrný stres. Ten může mít negativní dopad na pedagoga samotného, ale také na žáky. Pedagogové by měli pečovat o svůj profesní a osobní wellbeing.

Příručka Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole, kapitola č. 6. Péče o profesní a osobní wellbeing uvádí praktické tipy, jak dlouhodobě předcházet syndromu vyhoření a jak reagovat na situace akutní nepohody, ve kterých se pedagogové mohou ocitnout při řešení situace ohroženého dítěte.

Více informací ohledně wellbeingu a praktických ukázek, jak je možné pečovat o svoji celkovou pohodu, je možné nalézt např. v publikaci *Wellbeing ve škole: Jak na pozitivní přístup k učení i k životu*²³.

Kultura školy odmítající násilí

Škola je místo, kde děti tráví velkou část svého času, proto je důležité, aby byla bezpečným prostorem. Není možné absolutně předejít konfliktům nebo nepohodě, nicméně atmosféra ve škole, školní kultura a postoj pracovníků školy mohou bezpečné prostředí ve škole do velké míry zajistit a dětem s traumatickou zkušeností se zacházením ze strany blízkých ukázat, že bezpečné prostředí bez projevů násilí je normální. Bezpečná atmosféra ve škole může dětem umožnit prožít alespoň část dne v klidu a bez napětí a mohou zde odložit svůj neviditelný batoh plný nejrůznějších starostí.

Díky bezpečné atmosféře ve škole může žák najít odvalu svěřit se se svými špatnými zkušenostmi. Největší prevencí před násilím je jeho jednoznačné odmítání v každodenním školním životě všemi autoritami.

Nedílnou součástí bezpečného klimatu je podpora prevence (na úrovni školy, na úrovni třídy i na úrovni jednotlivců). V momentě, kdy budou mít žáci zdravé vztahy ve třídě, může si signálů týrání nebo zneužívání u dítěte všimnout spolužák, případně se dítě s takovými zkušenostmi může svěřit spolužákovi či pracovníkovi školy.

Bezpečné prostředí ve škole a v třídních kolektivech pomáhají utvářet např. **jasná a srozumitelná pravidla** deklarovaná školním řádem, ale také **třídní pravidla**, na jejichž tvorbě se žáci mohou podílet a pedagogové s nimi mohou v rámci výuky pracovat. Třídní učitel může dále využívat tzv. **třídnické hodiny**, díky kterým může s žáky cíleně a pravidelně komunikovat a podporovat zdravou komunikaci v třídním kolektivu. Nedílnou součástí budování bezpečného prostředí ve škole je **zařazování programů primární prevence**, které jsou často realizovány externími odborníky. Existují i preventivní programy specificky orientované na problematiku domácího násilí a nevhodných poměrů v rodině. Jednou z možností, jak žáky informovat o tom, co mohou dělat, pokud jsou svědky domácího násilí, je seznámit je s bezpečnostním plánem. Doporučujeme v bezpečné atmosféře, např. při třídnické hodině nebo při preventivním programu, bezpečnostní plán s žáky probrat a poté ho mít vyvěšený ve třídě. Bezpečnostní plán ve formě srozumitelné infografiky (v českém a anglickém jazyce) zpracovala např. organizace SOFA²⁴.

Více informací o tom, jak je možné podporovat kulturu školy odmítající násilí, jaké existují preventivní programy nebo jaké nástroje mohou pedagogové využívat při práci s dětmi, je uvedeno v příručce *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, kapitola č. 7 Kultura školy odmítající násilí*.

²² např. výzkum Syndrom vyhoření a životní styl učitelů českých základních škol, Ptáček a kol.

²³ FELCMANOVÁ, Lenka. [Wellbeing ve škole: Jak na pozitivní přístup k učení i k životu, 2023](#)

²⁴ <https://www.societyforall.cz/bezpecnostni-plan-infografika>

Důležité kontakty – kam se lze obrátit

Pro některé žáky může být náročné uskutečnit telefonát jako formu kontaktu s odbornou pomocí, doporučujeme proto nabízet žákům vždy nejen kontakt na telefonické spojení, ale také na chat či sociální sítě, kde mohou komunikaci začít písemně (hovor s interventem je jim případně podle situace nabídnut ze strany dané služby).

116 111 Linka bezpečí – nonstop bezplatná linka, provozovatelem linky je Linka bezpečí (www.linkabezpeci.cz), k dispozici také chat a e-mailová poradna (chat je otevřený denně 9–13 h a 15–19 h), linka je určena dětem a mladistvým.

116 006 Linka pomoci obětem kriminality a domácího násilí – nonstop bezplatná linka, provozovatelem linky je Bílý kruh bezpečí (www.bkb.cz), linka je určena dospělým osobám – obětem, ale poskytne odborné poradenství také škole.

116 000 Linka pro rodinu a školu – nonstop bezplatná linka, provozovatelem linky je Cesta z krize (<https://cestazkrize.net>), linka je určena pro pracovníky škol i širší veřejnost ke všem složitým situacím týkajícím se dětí.

Spondea (www.spondea.cz) – pomáhá dospělým i dětem zasaženým násilím v blízkých vztazích, nabízí vzdělávání pro odbornou veřejnost a programy pro školy.

Dětské krizové centrum (www.ditekrize.cz) – pomáhá dětem, které jsou týrané, zneužívané, mají osobní či jiné problémy, odbornou pomoc zajišťuje také rodinným příslušníkům, nabízí e-mailovou poradnu (problem@ditekrize.cz) či nonstop linku důvěry (241 484 149, 777 715 215).

Centrum LOCIKA (www.centrumlocika.cz) – pomáhá dětem a jejich rodinám žít život bez násilí, spravuje portál www.detstvibeznasili.cz včetně e-mailové poradny pro pedagogy.

Asociace pracovníků intervenčních center (adresář všech center v celé ČR) – v každém kraji ČR je zřízeno intervenční centrum pro osoby ohrožené domácím násilím (www.domaci-nasili.cz).

Další organizace, které poskytují registrované sociální služby, lze najít v celostátním **registru poskytovatelů sociálních služeb** (<http://iregistr.mpsv.cz/>) – službu lze filtrovat dle lokality a dle typu služby.

Kontakty na orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) – neexistuje jednotná celostátní databáze, je nutné použít vlastní vyhledávání na internetu. Seznam všech obcí s rozšířenou působností, na kterých je oddělení sociálně-právní ochrany dětí, je uveden na webových stránkách www.mesta.obce.cz.

Policie ČR: 158 – vhodné použít při oznámení akutního ohrožení nebo závažného sdělení od dítěte.

Seznam kontaktů na základní lokální služby by škola měla mít zpracovaný již v rámci programu poradenských služeb ve škole. Kontakty mají sloužit jak pracovníkům školy v případě konzultací, tak pro směřování dětí či rodičů na vhodné formy pomoci. Inspiraci, na jaké regionální odborníky a instituce by měla škola mít zjištěné kontakty, uvádíme v Praktické šabloně 3 – Seznam regionálních odborníků.